

НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРУКТУРАТА НА ЗАПЛАТИТЕ 2002

Наблюдението на структурата на заплатите за 2002 г. е първото от серията четиригодишни наблюдения, които следва да бъдат провеждани съгласно Регламент на Съвета 530/1999 и Регламент на Комисията 1916/2000.

Задачата на това законодателство е да осигури прецизни и хармонизирани данни за работните заплати в страните членки и кандидат страните за членство в европейския съюз за формиране на адекватни политики в областта на труда и задоволяване потребностите на изследователите в тази област.

Подготовката за наблюдението започна през 2001 г. в рамките на пилотния проект от програма Phare 1999 "Заплати и разходи за труд". През 2002 г. се проведе пилотно наблюдение, с което бяха постигнати следните по-важни резултати: разработване на модел на извадката; разработване на инструментариум за събиране на данните; дефиниране на променливите по начин отговарящ на изискванията на Европейския съюз и същевременно отчитащи спецификата на националното законодателство и практика в изследваната област; проучване на практиката на предприятията за съхраняване, поддържане и обработка на информацията за наетите от тях лица.

1. Цел на наблюдението

Наблюдението на структурата на заплатите има за цел да осигури детайлна и съпоставима на европейско ниво информация за разпределението и връзката между размера на трудовото възнаграждение, индивидуалните характеристики на наетите лица и тези на техния работодател.

2. Предмет, обхват и единици на наблюдението

Предмет на наблюдението са: характеристиките на работодателя (предприятието, местната единица) – брой наети лица, форма на собственост, наличие и вид на колективен трудов договор, размер на предприятието; индивидуалните характеристики на наетите лица – възраст, пол, образование, професия, продължителност на работа в предприятието, режим на заетост (пълно/непълно работно време), продължителност на работното време (часове на ден и дни на седмица), вид на трудовия договор, годишна заплата, годишни премии, размер на платения годишен отпуск, месечна заплата, допълнително възнаграждение за извънреден труд, допълнително възнаграждение за работа на смени, лични осигурителни вноски, данък върху дохода на физическите лица, брой платени часове, платени часове за извънреден труд.

Статистически единици на наблюдението са:

- 1) Местните единици (териториалните структури) с 1 или повече наети лица, принадлежащи към предприятия с 10 и повече наети лица - фирми, министерства, ведомства, политически, религиозни, обществени организации, съюзи и движения, извършващи икономическа дейност на територията на Република България.
- 2) Наетите лица по трудово или служебно правоотношение в съответната местна единица (поделение, клон, офис, цех, административна структура и т.н.) на предприятието, които през м. октомври 2002 г. са получили в пълен размер брутното си часово/дневно възнаграждение, платено изцяло от работодателя, поне за 8 часа.

Не се включват лицата, които през целия месец октомври са били в неплатен отпуск, в отпуск поради временна нетрудоспособност, бременност, раждане и отглеждане на малко дете, независимо дали са получили от работодателя част от възнаграждението си под формата на обезщетение.

Обхват на наблюдението по икономически дейности:

Добивна промишленост (С), Преработваща промишленост (D), Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода (E), Строителство (F), Търговия, ремонт на автомобили и битова техника (G), Хотели и ресторанти (H), Транспорт и съобщения (I), Финансово посредничество (J), Операции с недвижимо имущество, наемодателна дейност и бизнес услуги (K) Държавно управление и отбрана; задължително социално осигуряване (L), Образование (M), Хуманно здравеопазване и социални дейности (N), Други дейности обслужващи обществото и личността (O).

3. Отчетни периоди

Отчетната година е 2002. За представителен месец е приет месец октомври като месец повлиян най-малко от отсъствия, дължащи се на ползването на платен годишен отпуск или официални празници.

4. Периодичност

Наблюдението се провежда еднократно на 4 години.

5. Модел и обем на извадката

Извадковата процедура използвана в Наблюдението на структурата на заплатите се състои от два етапа. На първия етап се формира стратифицирана случайна извадка без заместване от местни единици. Критериите за стратифициране са икономическа дейност (двухзначен код на НКИД) и броя на наетите лица в местната единица на 31.12.2001 г. На втория етап се прави систематичен подбор от определен брой наети лица в рамките на всяка една от избраните местни единици.

Първа стъпка: Въз основа на резултатите от пилотното наблюдение е определен общия брой на наетите лица, който е необходимо да се наблюдава за постигането на предварително определена желана точност на резултатите от наблюдението.

$$n = \frac{t^2 (V, \%)^2}{(V, \%)^2 + \frac{t^2 (V, \%)^2}{N}}$$

където:

n - обем на извадката

N - обем на генералната съвкупност

t - гаранционен множител (1,96 при 95% вероятност обемът на максималната грешка да бъде в предварително зададения интервал)

\bar{x} - средна брутна месечна заплата на едно наето лице получена от пилотното наблюдение

$V, \%$ - коефициент на вариация на стандартното отклонение от пилотното изследване в

$$(V, \% = \frac{s_x}{\bar{x}} (100))$$

проценти

$$(s_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n_0 - 1}})$$

s_x - стандартно отклонение

$V, \%$ - коефициент на вариация на средната брутна месечна заплата на едно наето лице (предварително зададен - 0,55 %);

n_h - обем на извадката от пилотното наблюдение.

Втора стъпка: Общият обем на извадката е разпределен пропорционално според относителната тежест на броя на наетите лица от всяка страта в генералната съвкупност. Поради структурата на генералната съвкупност, а именно съсредоточаването на голям брой наети лица в предприятията от четвърта и пета страти (25 % от общия брой на наетите лица) в много малък брой единици (1.5 % от общия брой на местните единици), е използван методът на Корен-квадратното определяне за преразпределяне на обема на извадката от наети лица от 4 и 5 страти към 1, 2 и 3 страти, като е приложена следната формула:

$$n_h^* = \sqrt{n_h} \left(\frac{\sum_{i=1}^h n_{hi}}{\sum_{i=1}^h \sqrt{n_{hi}}} \right)$$

n_h - обем на извадката от наети лица в страта h преди прилагане на метода

n_h^* - обем на извадката от наети лица в страта h след преразпределянето

Трета стъпка: Всички местни единици от 4 и 5 страти са включени изчерпателно в извадката. Изчерпателно са наблюдавани и всички клетки (определени от вида на икономическата дейност и размера на местната единица), в които има по-малко 5 местни единици.

Обем на извадката от местни единици

Брой наети лица	1_49	50_249	250_499	500_999	1000+	Общо
Страти според размера на местните единици	1	2	3	4	5	
Размер на извадката от местни единици	8%	12.6%	41%	100%	100%	11.5%
Брой местни единици в извадката	1 401	727	285	284	110	2 807

Обем на извадката от наети лица според размера на местните единици

Брой наети лица	1_49	50_249	250_499	500_999	1000+	Общо
Страти според размера на местните единици	1	2	3	4	5	
Процент на извадката от наети лица в рамките на местните единици	100%	50%	25%	20%	10%	
Планиран общ размер на извадката от наети лица (брой)	29 477	38 599	24 201	38 453	20 521	151 251
Процент на планирания общ размер на извадката от наети лица	8%	7%	10%	20%	10%	10%
Действително получен общ размер на извадката от наети лица (брой)	26 970	39 883	27 222	38 396	21 760	154 231

6. Метод на събиране на данните

Инструментариумът за провеждане на наблюдението се състои от:

1. Уведомително писмо до наблюдаваната единица за целите на наблюдението
2. Статистическа карта: част А с обобщена информация за местната единица и част Б с индивидуална информация за наетите лица, които са попаднали в извадката
3. Указания за попълване на статистическата карта. Приложение на Националната класификация на професиите

Статистическата карта и придружаващите я документи са предоставяни на хартиен носител лично на местните единици от служители на териториалните статистически бюра на НСИ или изпращани по пощата.

Местните единици формират извадката от наети лица от определен начален номер и със стъпка (от едно до друго избрано лице) по предварително указан от НСИ начин и предоставят индивидуални данни за тях.

Част А е попълвана само на хартиен носител. За част Б е разработена и спецификация на входен файл за предоставяне на данните за наетите лица на електронен носител.

Около 10% от наблюдаваните фирми са използвали тази възможност.

7. Календар на наблюдението:

Октомври 2002 – Подготовка на организацията на наблюдението и обучение на служителите от териториалните статистически бюра на НСИ

Ноември 2002 – Формиране на генералната съвкупност и извадката от местни единици

Декември 2002 – Март 2003 – Създаване на инструментариума на наблюдението. Изготвяне на програмното осигуряване. Отпечатване на статистическите карти и указанията за попълване.

Април 2003 – Начало на наблюдението на регионално ниво: разпространяване на статистическите карти до респондентите от служителите на 28-те териториални статистически бюра на НСИ.

Април – Юни 2003 – Събиране на данните от респондентите.

Юли – Септември 2003 – Обработка и контрол на данните в ТСБ

Октомври 2003 – Април 2004 – Обработка, контрол и анализ на данните в Централното управление на НСИ.

Май 2004 – Отпечатване на изходни таблици с окончателни резултати.

Юни – Юли 2004 – Публикуване на данните на интернет страницата на НСИ.

Изготвяне и отпечатване на публикация с окончателните резултати от наблюдението.

8. Основни дефиниции

Наети лица са лицата, които са в трудово правоотношение с работодателя съгласно Кодекса на труда (КТ) и в служебно правоотношение съгласно Закона за държавния служител (ЗДС), по силата на които правоотношения те получават възнаграждение в пари или натура под формата на работна заплата за извършена в определен обем и качество работа, независимо от вида на изпълняваната работа, брой работни часове (пълно или непълно работно време) и продължителността на договора за наемане (срочен или безсрочен).

Включват се и следните категории наети лица:

- сезонните или временните работници, които работят по предварително определено работно време и въз основа на сключен договор с местната единица или предприятието;
- чираци или стажанти с договор за наемане;
- наети по външно съвместителство, само ако съществува експлицитно споразумение, че трудът им се заплаща въз основа на определен брой часове;
- лицата в отпуск по майчинство, доколкото получават възнаграждение от работодателя си в пълен размер.

Не се включват:

- лицата, които работят без предварително определено работно време и без сключен договор с местната единица или предприятието;
- лицата, които получават възнаграждение изцяло под формата на хонорари и комисионни;
- членовете на управителния съвет на предприятието;
- работещите собственици, чието възнаграждение е под формата на печалба или хонорар;
- лицата, които постоянно работят в подразделения на предприятието в чужбина;
- самонаетите лица;
- неплатените семейни работници;
- лицата работещи на доброволни начала.

Брутната заплата е възнаграждението, което лицето получава за положения от него труд на всеки платежен период преди приспадането на задължителните и доброволните вноски за социално и здравно осигуряване и данъчните начисления за сметка на наетото лице.

Брутната месечна работна заплата на наетите лица включва начислените средства за:

- основна заплата за отработено време или извършена работа през отчетния период;
- възнаграждение за основен и допълнителен платен годишен отпуск и други видове платени отпуски съгласно КТ и ЗДС;
- допълнително трудово възнаграждение (ДТВ) за извънреден труд;
- допълнителното трудово възнаграждение за работа на смени - нощни смени, смени в почивни дни и официални празници;
- допълнителни трудови възнаграждения за продължителна работа, работа при вредни или други специфични условия на труд, за по висока лична квалификация и др. съгласно КТ или договорени чрез колективен трудов договор;
- допълнителни регулярни възнаграждения, плащани на всеки платежен период под формата на месечни премии или друг вид парични изгоди.

Не се включват:

- всички плащания, които са изплатени в отчетния месец, но се отнасят за други платежни периоди;
- допълнителни нерегулярни парични възнаграждения под формата на двумесечни, тримесечни премии и други парични изгоди, които не се плащат на всеки платежен период;
- всички видове обезщетения по КТ, ЗДС и КСО (Кодекса за социално осигуряване), платени от работодателя (за временна нетрудоспособност; за неизползван платен годишен отпуск); всички обезщетения и помощи за сметка на осигурителните фондове (временна нетрудоспособност и отглеждане на малко дете);
- законово установени семейни надбавки;
- сумите за служебни командировки – дневни, пътни и квартирни;
- суми платени за закупуване на работно облекло и лични инструменти;
- суми плащани за поевтиняване на храната;
- стойността на плащанията в натура.

Годишната брутна заплата е общата сума на регулярните трудови възнаграждения, които лицето получава за положения от него труд през отчетната година и допълнителните *нерегулярни парични възнаграждения* под формата на тримесечни премии, 13-та и 14-та заплати и други парични изгоди, които не се плащат на всеки платежен период.

Нетна работна заплата е сумата, която получава лицето след приспадането от brutната заплата на задължителните лични осигурителни вноски и данъчното задължение върху получения доход на лицето.

Личните социално осигурителни вноски включват размерът на задължителните осигурителни вноски за сметка на наетото лице, удържани от работодателя при начисляване на brutната работна заплата за отчетния месец: здравна осигурителна вноска, вноска за пенсионно осигуряване, общо заболяване и майчинство, вноска за осигуряване при безработица, вкл. и вноските за задължително допълнително пенсионно осигуряване за лицата родени след 31.12.1959 г.

Не се включват: осигурителните вноски, които лицето внася за членове от семейството си; вноските за допълнително доброволно пенсионно осигуряване дори в случаите, когато по желание на работника работодателят удържа от трудовото възнаграждение за месеца осигурителната вноска и я превежда в пенсионно осигурителното дружество.

Данъчното задължение на лицето е размерът на данъка, начислен върху brutната работна заплата на наетото лице през отчетния месец след приспадане на задължителните лични осигурителни вноски и удържан от работодателя при изплащане на трудовото възнаграждение съгласно действащото данъчно законодателство.

Платени часове са часовете, за които е начислено brutното трудово възнаграждение на лицето през отчетния месец. В платените часове се включват: действително отработените нормални часове; отработените платени часове за извънреден труд; неотработените, но платени часове, поради - ползването на редовен и друг вид платен отпуск, платени престои и др. за които лицето е получило пълния размер на часовото/дневното/месечното си възнаграждение. Не се включват неотработените часове, за които лицето е получило възнаграждението си в намален размер. *Нормалните работни часове* са броя часове, които лицето е задължено да работи през отчетния месец по силата на договора за наемане и установените правила и режим на работа в предприятието.

9. Класификации и номенклатури

- Национална класификация на икономическите дейности (НКИД 2001) – класификацията е напълно съпоставима с европейската класификация на икономическите дейности NACE Rev. 1.
- Национална класификация на професиите (НКП) – съпоставима с международната класификация на професиите ISCO'88 COM
- Номенклатура на образователните степени – в съответствие с Международната стандартна класификация на образователните степени ISCED'97

10. Основни статистически показатели

- Средна brutна месечна заплата през октомври 2002 г. – изчислява се като сумата от индивидуалните brutни месечни заплати на всички лица, умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Среден размер на допълнителното трудово възнаграждение за извънреден труд и среден размер на допълнителното трудово възнаграждение за работа на смени през октомври 2002 г. – изчисляват се като сумата от индивидуалните ДТВ за извънреден труд/ДТВ за работа на смени на всички лица (които са положили извънреден труд през м. октомври, респективно които са получили ДТВ за работа на смени по условията на договора си за наемане), умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.

- Средна нетна месечна заплата през октомври 2002 г. - изчислява се като сумата от индивидуалните нетни месечни заплати на всички лица, умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Среден брой платени часове през октомври 2002 г. - изчислява се като сумата от индивидуалният брой платени часове през отчетния месец на всички лица, умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Среден брой платени часове за извънреден труд през октомври 2002 г. - изчислява се като сумата от индивидуалният брой платени часове през отчетния месец на всички лица (които са положили извънреден труд през м. октомври), умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Средна брутна часова заплата - изчислява се като сумата от индивидуалните брутни месечни заплати на всички лица, умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на сумата от претегления общ брой платени часове през отчетния месец.
- Средна брутна часова заплата за извънреден труд - изчислява се като сумата от индивидуалните ДТВ за извънреден труд на всички лица (които са положили извънреден труд през м. октомври), умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на сумата от претегления брой платени часове за извънреден труд през отчетния месец.
- Средна брутна годишна заплата на наетите лица през 2002 г. - изчислява се като сумата от индивидуалните брутни годишни заплати на всички лица, умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Среден размер на възнаграждението за платен годишен отпуск и среден размер на нерегулярните премии през 2002 г. - изчислява се като сумата от индивидуалните възнаграждения за платен годишен отпуск/нерегулярните премии на всички лица (които са получили нерегулярни премии през годината, респективно които са имали право на платен годишен отпуск по условията на договора си за наемане), умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Среден размер на платения годишен отпуск - изчислява се като сумата от индивидуалният размер на платения годишен отпуск на всички лица (които са имали право на платен годишен отпуск по условията на договора си за наемане), умножени с индивидуалните им коефициенти за претегляне се раздели на общия брой на наетите лица.
- Медиана на брутната (месечна, часова, годишна) заплата – приема числовата стойност на брутната заплата на интервалната група, чиято относителна кумулативна честота се намира в средата на предварително ранжирания възходящо или низходящо статистически ред, т. е. това е стойността под която са заплатите на 50% от наетите лица в изследваната съвкупност.

11. Оценка на точността на данните

За всяка таблица е изчислен коефициентът на вариация (относителната стандартна грешка) на оценката на общата сума на брутните заплати съгласно изискванията на Регламент на Комисията № 72/2002 за оценка на качеството на статистиката на структурата на заплатите.

Коефициентите на вариация са изчислени по формулата:

$$CV_{x_h} = \left(\sqrt{\frac{\left(\sum_{i=1}^m f_i * x_i^2 \right) * \left(\sum_{i=1}^m f_i \right)}{\left(\sum_{i=1}^m f_i * x_i \right)^2} - 1} \right) * 100 = \left(\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m f_i - \sum_{i=1}^m f_i^2}{\sum_{i=1}^m f_i * \sum_{i=1}^m f_i}} \right)$$

x'_h - оценка на общата сума на brutните заплати

$$x'_h = \sum_{i=1}^m f_i * x_i$$

x_i - индивидуалната brutна заплата на всяко лице попаднало в извадката в страта h

n_i - общ брой на наблюдаваните лица в страта h

f_i - индивидуален коефициент на претегляне на всяко лице попаднало в извадката в страта h,

$$f_i = \frac{M_h + N_{hk}}{m_h * n_{hk}}$$

M_h - общ брой на местните единици в страта h

m_h - брой местни единици попаднали в извадката в страта h

N_{hk} - общ брой на наетите лица в k – та местна единица попаднала в извадката в страта h

n_{hk} - брой на наетите лица, попаднали в извадката от k – та местна единица

12. Сравнимост

Данните от наблюдението на структурата на заплатите не са съпоставими с данните за средната работна заплата и броя на наетите лица от останалите съществуващи наблюдения на НСИ, чийто обект на изследване са тези показатели:

1. Тримесечното наблюдение на наетите лица, отработеното време, средствата за работни заплати и други разходи за труд
2. Годишното наблюдение на заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд
3. Наблюдението на работната сила

Основните характеристики, по които наблюдението на структурата на заплатите се отличава от изброените по-горе наблюдения са следните:

Целевата съвкупност от предприятия: предприятия с 10 и повече наети лица

Обхват по икономически дейности: не се включват отраслите от аграрния сектор - Селско, ловно, горско и рибно стопанство.

Целева съвкупност от наети лица: наетите лица по трудово и служебно правоотношение през октомври 2002 г., които са получили трудово възнаграждение от работодателя поне за 8 часа. Изключени са всички лица, които не са получавали възнаграждение (поради неплатен отпуск), но въпреки това са били в трудово правоотношение с наблюдаваната единица или са получавали само обезщетение (поради отпуск по болест или майчинство) през отчетния месец.

Модел на извадката: двустепенна стратифицирана случайна извадка

Други методологични особености:

- индивидуалните месечни заплати на лицата, които не са работили през целия месец октомври са възпроизведени към пълен месечен размер чрез коефициент получен от съотношението между нормалното месечно работно време в часове и действително платените часове през октомври минус часовете за извънреден труд.
- от месечната заплата се изключват нерегулярните плащания: двумесечни, тримесечни и други парични изгоди, които не се плащат на всеки платежен период;
- индивидуалните годишни заплати на лицата, които не са получавали трудово възнаграждение от наблюдаваната единица през цялата 2002 г. са възпроизведени към пълен годишен размер чрез коефициент получен между пълния брой работни седмици (52,2) през календарната 2002 г. и действителният брой седмици, за които се отнася годишното възнаграждение. В изчисляването на средната годишна заплата са включени възпроизведените към пълен годишен размер заплати само на лицата, които са получавали възнаграждение от наблюдаваната единица поне за 8 месеца (36 седмици) през отчетната година. По този начин броят на лицата, за които се отнасят изчисленията за средната годишна заплата, е намален с 16 %.